

УДК 330.342.146

DOI: 10.31891/2307-5740-2020-286-5-49

ТОКАРСЬКИЙ Т. Б.

Національний інститут стратегічних досліджень

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК СОЦІАЛЬНИХ ЗАГРОЗ Й ЕКОНОМІЧНОЇ ТА ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Мета статті: у статті проаналізовано концептуальні підходи вивчення й оцінювання соціальних загроз в Україні через їхній взаємозв'язок із економічною та фінансовою безпекою держави. З'ясовано, що найоптимальнішим в українських реаліях є ресурсно-функціональний підхід, відповідно до якого економічна безпека – це стан найефективнішого використання економічних ресурсів для запобігання загроз і забезпечення стабільного функціонування економічної системи як сьогодні, так і в майбутньому. Також розроблено й презентовано авторську класифікацію загроз економічній безпеці держави, що генеруються в соціальній сфері, зокрема конкретизовано їхній вплив на економічну безпеку держави.

Ключові слова: соціальна держава, соціальна безпека, економічна безпека, фінансова безпека, соціальні загрози, безробіття.

TOKARSKYI T.

National Institute for Strategic Studies

THE RELATIONSHIP BETWEEN SOCIAL THREATS AND ECONOMIC AND FINANCIAL SECURITY OF THE STATE

The economic and financial security of the state are influenced by numerous factors, a significant role among which belongs to the social. This is obvious, because the social sphere, which is a set of social relations, institutions and various processes that take place in it, affects the economy and depends crucially on it. Therefore, ensuring the economic security of the state requires taking into account the influence of social factors.

Economic security primarily ensures sustainable economic growth and the ability to protect national economic interests from external and internal threats. Also, sustainable economic growth is impossible apart from social progress. It is obvious that economic growth is not only the improvement of quantitative and qualitative characteristics of the social product, but also the development of productive forces, where the key role is played by man as a determining factor of production and its main productive force. The leading role in the reproduction of the main productive force of society - man belongs to the social sphere, whose activities are aimed at creating favorable conditions for personal development, ensuring the development of labor, intellectual and consumer potential of society. In turn, this actively influences the creation of the aggregate product, ensuring social stability and the pace of socio-economic progress. Therefore, only the coordination of economic and social goals and priorities determines the economic security of the state.

Aim of the article: the article analyzes the conceptual approaches of the study and assessment of social threats in Ukraine through their relationship with the economic and financial security of the state. It has been found that in Ukraine's realities the best to be applied is the resource-functional approach, according to which economic security is the state of the most efficient use of economic resources aimed at preventing threats and ensuring stable functioning of the economic system both today and in the future. The author has also developed and presented his own classification of threats to the state's economic security generated in social sphere. The author has paid particular attention to their impact on the state's economic security.

Key words: welfare state, social security, economic security, financial security, social threats, unemployment.

Постановка проблеми. Економічна і фінансова безпека держави перебувають під впливом численних чинників, значна роль серед яких належить соціальним. Це очевидно, оскільки соціальна сфера, яка є сукупністю соціальних відносин, інститутів та різнопланових процесів, що в ній відбуваються, впливає на економіку та вирішальною мірою залежить від неї. Відтак, забезпечення економічної безпеки держави потребує врахування впливу соціальних чинників.

Економічна безпека передусім забезпечує стійке економічне зростання та здатність до захисту національних економічних інтересів від зовнішніх і внутрішніх загроз. Також стійке економічне зростання неможливе окремо від соціального прогресу. Очевидно, що економічне зростання це не тільки покращення кількісних та якісних характеристик суспільного продукту, а й розвиток продуктивних сил, де ключову роль відіграє людина, як визначальний чинник виробництва та його основна продуктивна сила. Провідна роль у відтворенні головної продуктивної сили суспільства – людини належить соціальній сфері, діяльність якої спрямована на формування сприятливих умов розвитку особистості, забезпечення розвитку трудового, інтелектуального, та споживчого потенціалу суспільства. Своєю чергою, це активно впливає на створення сукупного продукту, забезпечення соціальної стабільності та темпи соціально-економічного прогресу. Відтак, тільки узгодження економічних і соціальних цілей та пріоритетів зумовлює забезпечення економічної безпеки держави.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання соціальних загроз постійно перебуває під пильною увагою світової спільноти, тому соціальні пріоритети у складних кризових умовах постають як найбільш актуальні об'єкти наукових досліджень. Зокрема, згадана проблематика стала предметом аналізу вчених різних галузей науки, зокрема таких як М. Шелер, Г. Мюнстерберг, Р. Перрі, Дж. Дьюї, Г. Коген, Ф. Брентано, П. Сорокін, К. Гірца, Дж. Ролз, Ш. Шварц, Н. Гартман та інші, які зробили внесок у сфері

вивчення соціальних процесів в суспільстві. Не зважаючи на пильну увагу вчених до різноаспектних і багатовекторних соціальних проблем, питання соціальних загроз в Україні та їхній взаємозв'язок із економічною та фінансовою безпекою держави є недостатньо дослідженим.

Постановка завдання. Аналізуючи існуючі напрацювання, дослідити взаємозв'язки соціальних загроз й економічної та фінансової безпеки держави.

Основні результати дослідження. Процес забезпечення економічної безпеки держави потребує постійного моніторингу за дією чинників, що безпосередньо чи опосередковано впливають на її стан, та вчасної ідентифікації тих, що несуть реальну чи потенційну небезпеку. Для чіткого усвідомлення ризиків та загроз у сфері забезпечення економічної безпеки держави, важливо розрізнити природу небезпечних проявів. З урахуванням зазначеного можна наголосити, що у широкому спектрі дестабілізуючих національну економічну безпеку чинників значущими є соціальні загрози, здатні створювати ризики для життєво важливих інтересів особистості, суспільства й держави.

Загрози, що виникають у соціальній сфері можна класифікувати за варіативними критеріями, зокрема за: 1) часовими ознаками (довго-, середньо- та короткострокові); 2) ступенем прояву (прямі та опосередковані); 3) природою виникнення (стихійні та штучно створювані); 4) характером реалізації (реальні, потенційні та уявні); 5) джерелами формування (об'єктивні та суб'єктивні); 6) масштабністю (локальні та загальні); 7) очікуваними наслідками (незначні, значні та катастрофічні). Наведена класифікація є умовною, проте її використання розширює можливості ідентифікації загроз на конкретному етапі соціально-економічного розвитку та сприяє формуванню ефективних рішень щодо запобігання, локалізації і нейтралізації їх дії.

Соціальній сфері належить ключова роль у створенні сприятливих умов для розширеного відтворення людського потенціалу, який виступає головним й визначальним чинником економічного зростання. Соціальна сфера будь-якої країни функціонує як багатовимірна система, що складається з великої кількості різних взаємопов'язаних та взаємозалежних компонентів, дія яких спрямована на реалізацію життєво важливих цінностей та інтересів населення, зокрема: створення сприятливих умов життєдіяльності, охоплюючи питання прикладання праці, розвитку особистості, побуту, охорони здоров'я, соціального захисту, відпочинку тощо. Рівень її розвитку та ефективність функціонування безпосередньо впливає на процеси формування та розвитку трудового, інтелектуального й споживчого потенціалу суспільства. Вона є рушійною силою підвищення продуктивності праці, інтенсифікації суспільного виробництва та провідним чинником зменшення соціальної напруженості в суспільстві. Цим визначається економічне значення соціальної сфери та пояснюється сутність загроз для економічної безпеки держави.

Аналіз соціально-економічного розвитку територій в Україні дає підстави стверджувати, що в процесі забезпечення економічної безпеки держави з точки зору соціальної складової особливе занепокоєння викликають загрози, що виникають у сфері соціально-трудова відносини, у фокусі яких перебуває економічно активна людина, що взаємодіє з системою інститутів ринкового середовища з приводу участі в суспільному поділі праці та безпосереднього докладання праці. Соціально-трудова сфера виступає ключовою домінантою економічної системи, від її стану безпосередньо залежить продуктивність праці, економічне зростання, формування конкурентних переваг виробництва, добробут працюючого населення та загалом суспільний прогрес й соціальна злагода в суспільстві.

Насамперед загрозливими для економічної безпеки держави є дисбаланси, протиріччя та асиметрії у сфері прикладання праці, що сприяють поглибленню економічних ризиків, розширенню «поля» сегментів нестабільності, зростанню непередбачуваності наслідків господарської діяльності. Відповідно до офіційних статистичних даних, кон'юнктура зареєстрованого ринку праці в Україні характеризується значним перевищенням пропозиції робочої сили над її попитом. Так, в Україні у 2018 році кількість безробітних у віці 15–70 років становила 1,6 млн осіб, з них 97,9 % шукали роботу або намагались організувати власну справу (рис. 1):

Суттєвими загрозами національній економічній безпеці є дисбаланс попиту та пропозиції робочої сили, що призводить до поширення безробіття та спричиняє негативні економічні наслідки: скорочення купівельної спроможності населення та податкових надходжень; зменшення обсягів виробництва; зниження життєвого рівня, погіршення якісних та кількісних характеристик трудового потенціалу; зростання державних витрат на соціальний захист тощо.

Особливо небезпечним є довгострокове перебування у стані безробіття, що, своєю чергою, збільшує для непрацюючих ризики втрати навичок та зменшує їхні шанси на працевлаштування. Зокрема вважається, що впродовж 12-ти місяців в осіб, не зайнятих трудовою діяльністю, втрачається здатність до самоорганізації. Після двох–трьох років бездіяльності держава практично втрачає цих людей як робочу силу та для зміни ситуації їм необхідна довготривала реабілітація, що потребує додаткових витрат. На жаль, в Україні станом на 2018 рік серед загальної кількості безробітних 21,6 % становили ті, які шукають роботу 12 місяців і більше. Середня тривалість пошуку роботи в країні нині становить 7 місяців [1]. Така ситуація може призвести до зниження мотивації до працевлаштування, зростання кількості безробітних, що зневірилися у пошуках роботи та, врешті, до застійного або хронічного безробіття.

Для економіки країн надто небезпечним є поширення молодіжного безробіття. Невикористаний потенціал має вирішальне значення для багатьох держав, що розвиваються, з великим відсотком молоді

серед працездатного населення [2, с. 107]. Матеріальні проблеми, психологічний дискомфорт через відсутність роботи й неможливість налагодити стабільний спосіб життя змушують молодь займатися нерегламентованими видами діяльності, які є часто небажаними й небезпечними як для самої особи, так і для держави. Повернення молодшої особи, яка була тривалий час безробітною, у поле зайнятості є практично неможливим, особливо враховуючи невисокий рівень оплати праці на першому робочому місці. Слід наголосити, що в Україні серед загального числа безробітних у віці 15–70 років, особи у віці 15–29 років становлять 29 % (дані за 2018 р.). Окрім того, майже 12 % безробітних становлять ті, що не працевлаштовані після закінчення загальноосвітніх та вищих навчальних закладів I–IV рівнів акредитації [1].

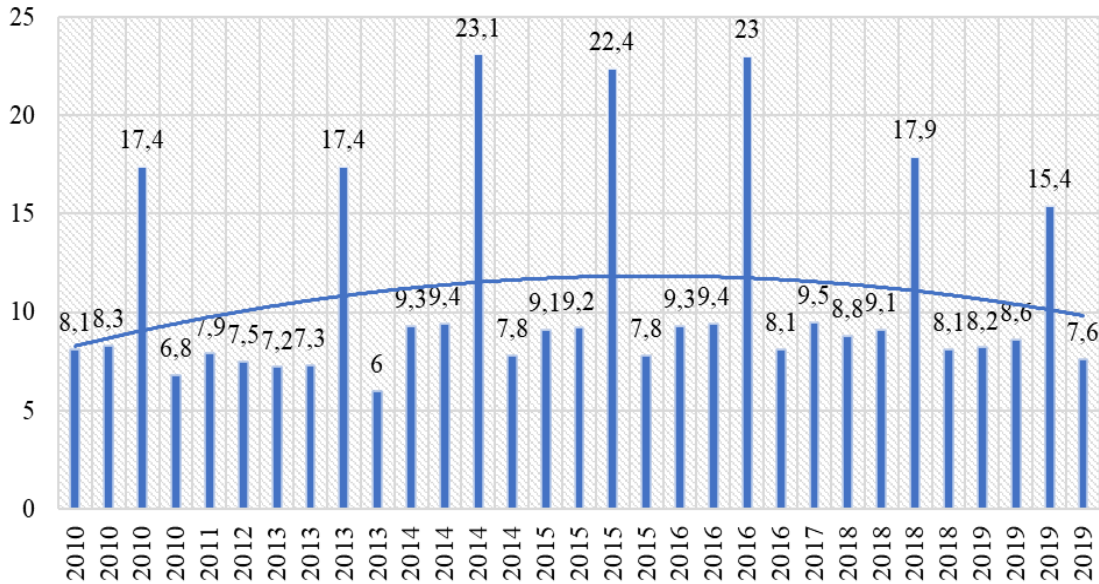

Рис. 1. Динаміка рівня безробіття за віковою ознакою протягом 2010–2019 рр, %

*складено автором

Для України питання звуження бази відтворення трудового потенціалу в Україні через значні обсяги зовнішньої трудової міграції працездатного населення, зокрема молодого віку, є надзвичайно болючим. За офіційною статистикою в період 2015–2017 рр. на заробітках за межами держави перебувало 4,5 % працездатного населення (1,3 млн осіб) [3]. При цьому частка працівників-мігрантів віком 15–34 роки становила 41,3 %. Погоджуючись з фахівцями, варто зазначити, що наслідки трудової міграції у довгостроковій перспективі становлять серйозну загрозу для демографічного та соціально-економічного розвитку України [4, с. 388].

Надмірна експансія неформальної зайнятості, її тісне переплетіння з формальною – зумовлює нерегульованість й неконтрольованість процесів у соціально-трудова та економічній сферах. Вагомим ризиком на шляху забезпечення стійкого економічного розвитку є тіньова зайнятість. Одним з її видів є неформальна зайнятість. тенденція щодо поширення тіньової зайнятості, що спричиняє негативні економічні наслідки, набула загрозливих масштабів. Частка неформальної зайнятості за статевою ознакою представлена на рис. 2. Спостерігаємо, що в Україні зберігається тенденція щодо поширення тіньової зайнятості, що спричиняє негативні економічні наслідки, набула загрозливих масштабів.

Складником тіньової зайнятості є поширена в Україні практика «сірої» заробітної плати. До зазначеної категорії залучена також значна кількість працюючих у формальному секторі економіки. Загалом за результатами розповсюдження тіньового сегменту ринку праці в Україні, за різними оцінками фахівців, сьогодні в тіні перебуває від 30 до 50 відсотків фонду заробітної плати [5, 120]. Окреслене явище означає, що щорічно недоотримують значні кошти бюджети усіх рівнів та фонди соціального страхування. Проте особи, що не сплачують страхові внески повною мірою або частково, користуються коштом держави медичними послугами та одержують різноманітні соціальні виплати. Усе це лягає додатковим тягарем на фонди соціального страхування та державний бюджет України.

Загалом тіньова зайнятість супроводжується ризиками для економіки держави та суспільства: недоодержання надходжень до бюджету та соціальних фондів, які могли б бути спрямовані на розвиток соціально-економічної сфери та підвищення рівня та якості життя населення; ускладнення процесів регулювання зайнятості населення; зростання корупції та тіньової економіки; ускладнення контролю за грошовим обігом; обмеження можливості отримання повної та достовірної економічної інформації, що негативно впливає на процеси макроекономічного прогнозування, розробку ефективних програм розвитку соціально-економічної системи держави.

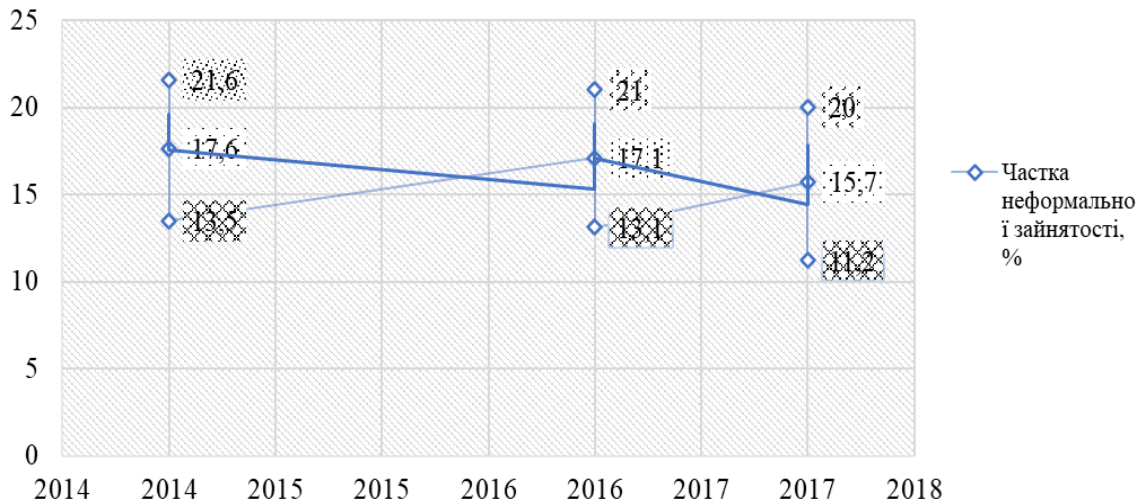

Рис. 2. Динаміка частки неформальної зайнятості за статевою ознакою у 2014–2018 рр

*складено автором

Досить важливою детермінантою сукупності соціальних загроз формування нерівності та чинником дестабілізації у суспільстві є знецінення праці. Так, середній погодинний заробіток працівників у 2016 році становив у середньому 33,3 грн, що нижче середнього рівня заробітку у Європі в декілька разів (рис. 3):

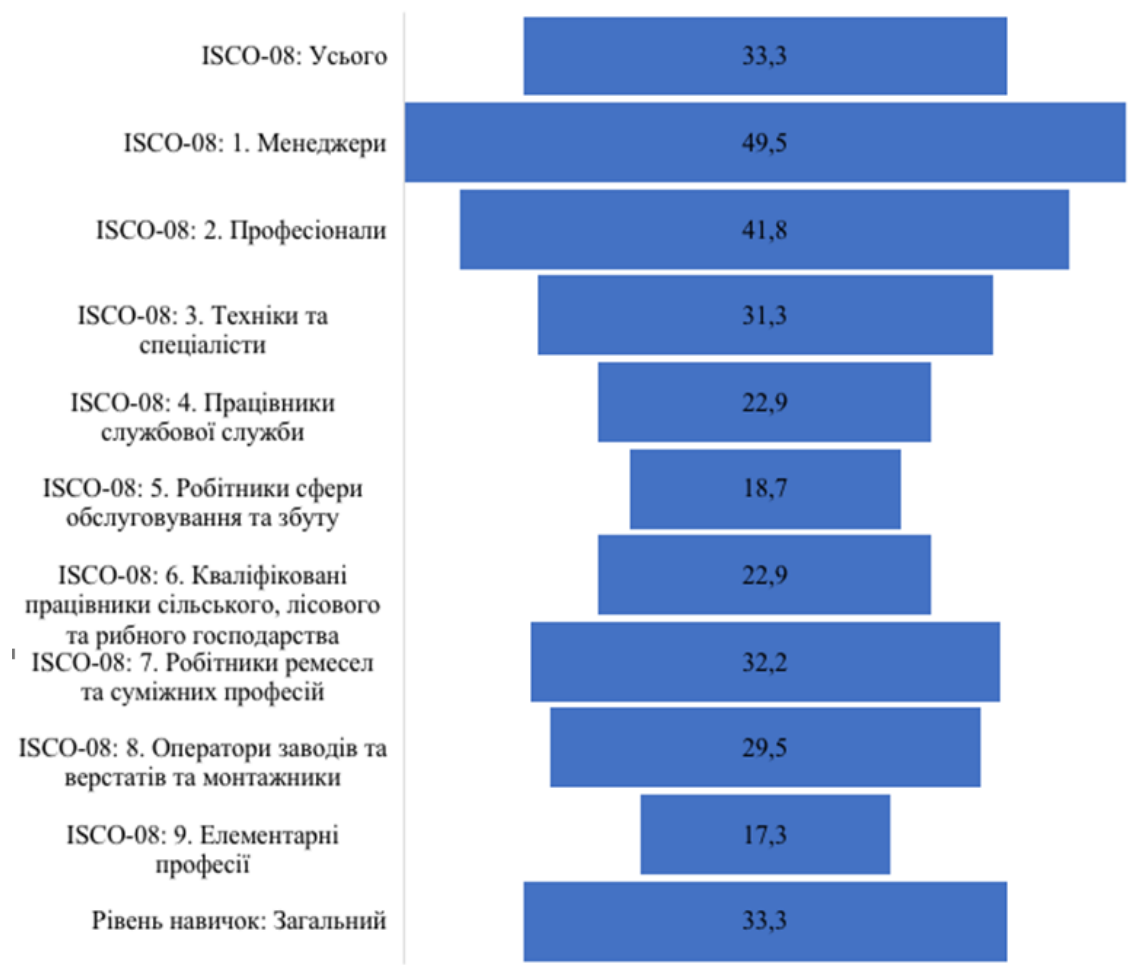

Рис. 3. Середній погодинний заробіток працівників у розрізі окремих категорій працівників, 2016 р., грн

*складено автором на підставі даних Міжнародного бюро праці

Усвідомлення несправедливості у диференціації заробітної плати та мізерності її розміру є головним чинником суперечностей між найманим працівником та роботодавцем. Впродовж усього

пострадянського періоду Україна позиціонує себе як країна з дешевою робочою силою з усіма наслідками, що з цього випливають.

Рівень оплати праці безпосередньо впливає на рівень купівельної спроможності населення, що, своєю чергою, зумовлює попит на внутрішньому ринку товарів та послуг, й позначається на зміні обсягів виробництва останніх і проявляється у невисоких темпах росту середньомісячної реальної та номінальної заробітної плати. Незважаючи на зростання темпів переважання номінальної заробітної плати над розміром прожиткового мінімуму протягом останніх 5 років у 3,5–4,9 разів, темпи зростання реальної заробітної плати залишилися на рівні 2011 року і становили лише 9,8 % (табл. 1):

Таблиця 1

Динаміка середньомісячної номінальної та реальної заробітної плати в Україні, 2010–2019 рр.

Рік	Середньомісячна заробітна плата ²		
	Номінальна		реальна
	гривень	у % до прожиткового мінімуму для працездатних осіб ³	у % до попереднього року
2010	2 250	244,0	110,2
2011	2 648	263,7	108,7
2012	3 041	268,2	114,4
2013	3 282	269,5	108,2
2014	3 480	285,7	93,5
2015	4 195	304,4	79,8
2016	5 183	323,9	109,0
2017	7 104	403,2	119,1
2018	8 865	461,5	112,5
2019	10 497	499,4	109,8

*складено автором

Підтримуючи достатньо низький рівень оплати праці, держава потрапляє у пастку низької продуктивності праці, тобто низький рівень заробітної плати зумовлює низьку продуктивність праці, яка характеризує ступінь використання трудового потенціалу у виробництві. Представлені на рис. 4 розрахунки свідчать про зниження індикатора зайнятості у виробництві за 10 років на 1,1%. Також слід наголосити, що продуктивність праці у виробництві створює основу соціально-економічного розвитку держави, зростання життєвого рівня працівників, вирішення соціальних проблем та мотивації до продуктивної зайнятості. Вона відіграє ключову роль в економіці держави, адже її динаміка впливає на обсяги суспільного продукту, ефективність та продуктивність у сфері виробництва суспільних благ, рівень зайнятості, формування конкурентних переваг економіки країни та виступає вагомим складником в механізмі забезпечення економічної безпеки держави.

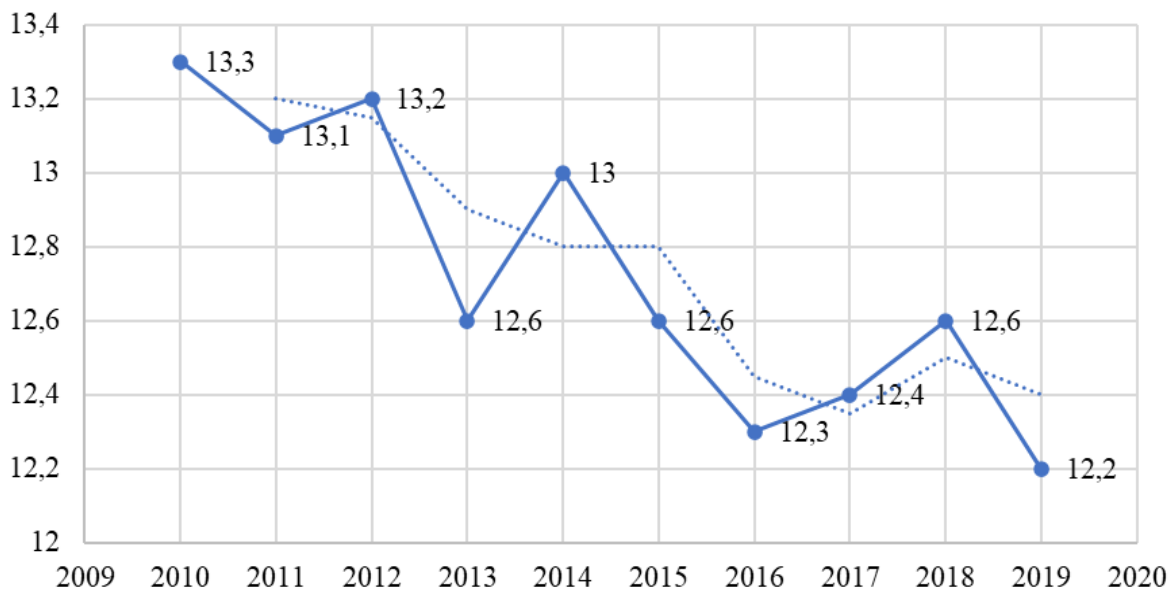

Рис. 4. Динаміка зайнятості у виробництві, як частка від загальної зайнятості протягом 2009–2019 рр. (%)

*складено автором

Тому забезпечення постійного росту продуктивності праці є вагомим економічним імперативом розвитку соціально-економічної сфери держави.

В умовах сьогодення продуктивність праці в економіці України є низькою та значно поступається у десятки разів країнам «Великої сімки», у рази країнам Балтії, «Вишеградської четвірки» та більшості країн СНД (рис. 5). Поряд із цим чинником конкурентоспроможності національної економіки виступає також відповідність динаміки продуктивності й оплати праці. Динаміка ж останнього десятиріччя в Україні свідчить про несприятливу тенденцію перевищення зростання номінальної заробітної плати над продуктивністю праці в Україні.

Порушення макропропорцій у вигляді перевищення зростання продуктивності над зарплатою є можливим на окремих етапах економічного розвитку, наприклад, у період посткризового відновлення економіки, оскільки саме тоді це буде сприяти трансформації внутрішнього попиту в джерело економічного зростання, особливо в період імпортозаміщення. Однак збереження такої тенденції протягом тривалого періоду (як це спостерігається в Україні) неприпустимо, оскільки вона не сприяє розвитку економіки, її розширенню відтворенню на основі інновацій та прогресивних соціально-економічних підходів.

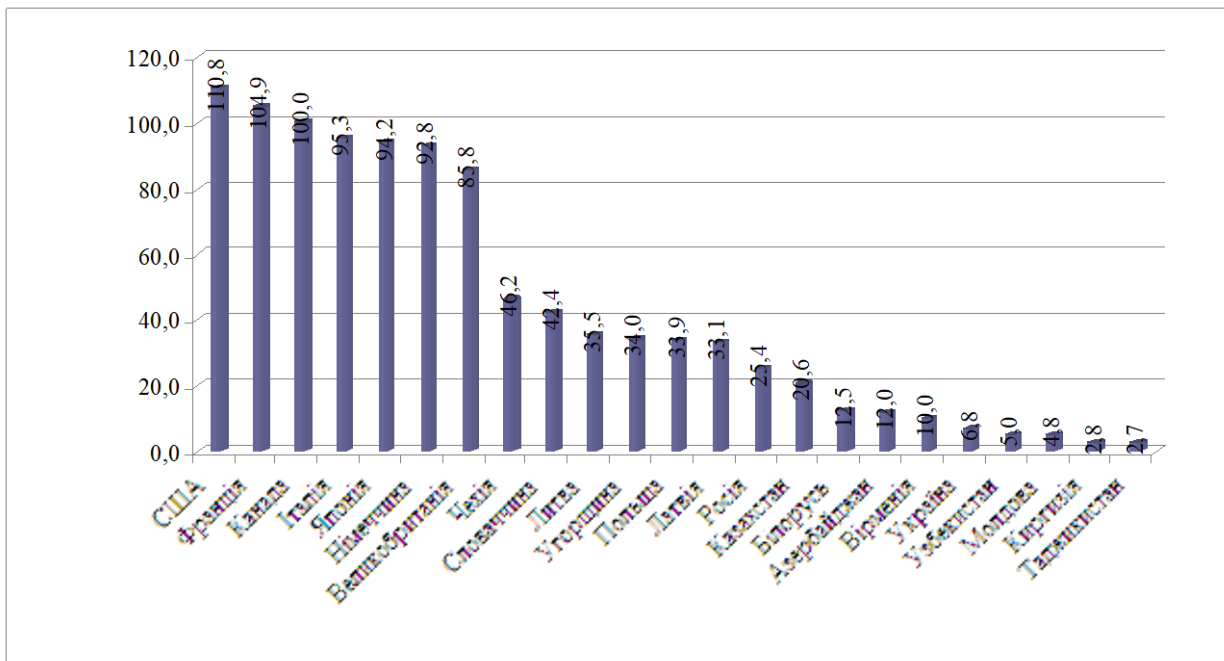

Рис. 5. Продуктивність праці в Україні та країнах світу у 2017 році (тис. дол. США у цінах 2010) (складено автором за даними міжнародної організації праці [6])

Наступна серйозна загроза соціальній стабільності та економічній безпеці держави це – надмірна диференціація за доходами, що призводить до соціальної поляризації суспільства. Поглиблення диференціації доходів населення є наслідком дії сукупності факторів: просторові та міжсекторальні відмінності в оплаті праці та низький її рівень у галузях господарського комплексу; необґрунтований розрив розмірів оплати праці за професійними ознаками; збереження низького рівня економічної активності населення та поширення безробіття; розповсюдження практики щодо застосування неформальної та неповної зайнятості. Суттєвими факторами зростання нерівності доходів є наявність підприємницьких доходів та доходів від власності, недосконала система соціальних трансфертів. Диференціація доходів спричиняє нерівність доступу до основних соціальних благ (якісного медичного обслуговування, якісної освіти, комфортного житла), до ресурсів (фінансових, зокрема кредитів, земельних тощо), до реалізації своїх основних прав загалом (права на здоров'я, життя, безпеку) [7, с. 7].

Наявна в нашій країні система розподілу доходів свідчить про формування механізму надполярної диференціації доходів. Зокрема, показники нерівності населення у 2017 році, за офіційними даними Державної служби статистики України, дорівнювали: квінтільний коефіцієнт за загальними доходами – 1,9; квінтільний коефіцієнт фондів – 3,3. Співвідношення грошових доходів найбільш та найменш забезпечених 10 % населення у цей період становив 4,8 рази, а також співвідношення грошових доходів найбільш та найменш забезпечених 20 % населення – 3,5 рази [1].

Так, модельовані оцінки МОП демонструють низьку частку доходу від праці у ВВП, що забезпечується в номінальному вираженні. Зазначимо, що самозайняті працівники заробляють як своєю працею, так і власністю на капітал. До того ж трудовий дохід самозайнятих людей зараховується на основі

статистичного аналізу працівників подібних характеристик. Частка доходу від праці після обліку трудових доходів самозайнятих часто називають скоригованою часткою доходу від праці у ВВП (рис. 6):

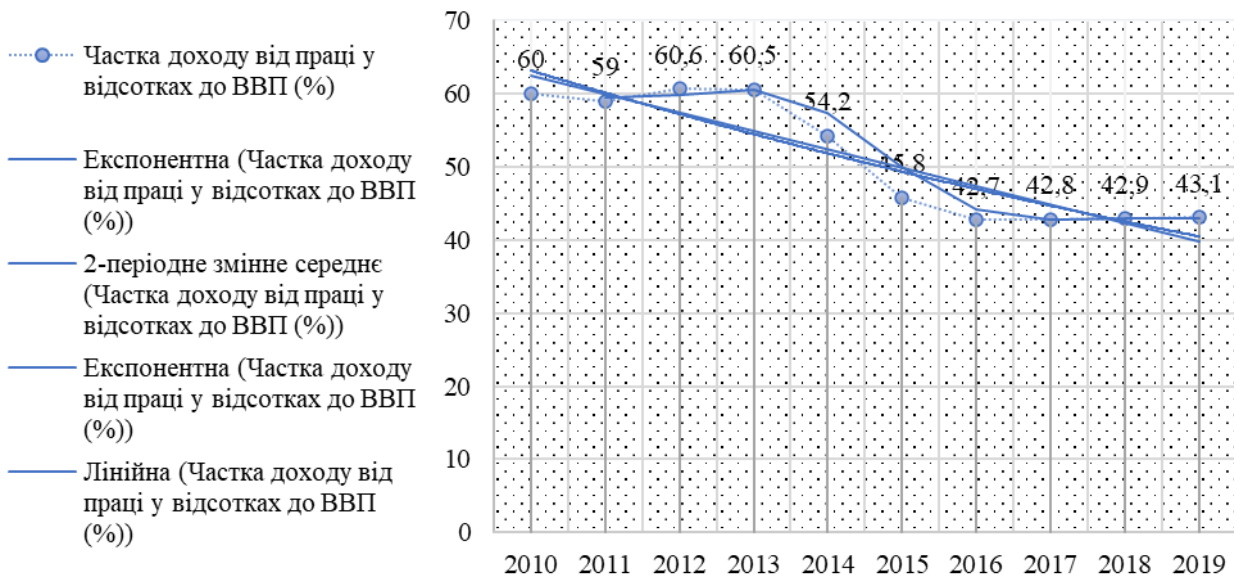

Рис. 6. Зміна частки доходу від праці у відсотках до ВВП в Україні протягом 2010–2019 рр. (%)

*складено автором

Спостерігаємо, що протягом 2010–2019 рр. частка доходу від праці у ВВП України знизилася на 16,9 % до критичних 43,1 %. Неспроможність працездатного населення забезпечити собі соціально прийнятний рівень добробуту призводить до поглиблення процесу економічної маргіналізації та є безпосереднім чинником формування соціальних ризиків у сфері збереження, розвитку та формування конкурентних переваг трудового потенціалу.

Загалом демографічна ситуація нині в Україні критична й може загрожувати національній безпеці, соціально-економічній та суспільній стабільності країни. Також це обумовлює вірогідність виникнення дефіциту працездатного населення в майбутньому, суттєвого погіршення його якісних характеристик. Основними чинниками депопуляції залишаються надзвичайно високий рівень смертності із збереженням тенденції до його зростання, відносно невисокий рівень народжуваності. Серед країн Європи Україна має найвищий рівень смертності – 14,5 % та один з найнижчих у Європі показників очікуваної тривалості життя при народженні – 71,68 роки (для чоловіків – 66,73 роки, для жінок – 76,46 роки). У країнах Європи ці показники у чоловіків вищі на 7–13 років, у жінок на 2–9 років.

Особливо гостро нині постає така проблема українського суспільства, як демографічне старіння, наслідком якої є низка небажаних соціально-економічних наслідків для формування людського капіталу. Серед країн європейського простору Україна входить до групи країн з високим рівнем демографічної старості. Вона випереджає за цим показником колишні соціалістичні країни Центральної та Східної Європи, але все ще дещо відстає від Європейського Союзу та країн Північної Європи, які є лідерами процесу постаріння. Разом із тим, у розвинутих країнах старіння населення відбувається також за рахунок зниження народжуваності, й внаслідок збільшення тривалості життя. Тоді як в Україні демографічна старість є результатом переважно низького рівня народжуваності. Це означає, що відбувається скорочення можливостей оновлення трудового потенціалу в країні, про що свідчить помітне зменшення протягом 2000–2017 рр. питомої ваги в населенні осіб, молодших за працездатний вік, – з 19,5 % до 16,3 %. Водночас, частка населення старше 60 років зросла на 2,2 % та сягнула 22,9 % [1]. Доцільно наголосити, що подолання демографічної кризи віднесено законодавством України до ключових напрямів державної політики у сфері забезпечення національної безпеки. Її ключовим пріоритетом є збереження та покращення стану здоров'я населення, зниження смертності, підвищення тривалості життя, що вимагає цілісної системи захисту здоров'я громадян України.

Основні проблеми системи державного соціального захисту в Україні пов'язані з тим, що зберігається невідповідність між прагненням держави забезпечити соціальний захист широкого кола своїх громадян та фінансовими можливостями держави щодо здійснення таких заходів. Головні недоліки існуючої системи пов'язані з такими факторами, як: недосконалість системи державної соціальної допомоги; нерозвиненість системи соціального страхування; неефективність фінансового забезпечення заходів соціального захисту.

Зокрема, соціальна допомога, основне призначення якої полягає у підтримці менш захищених верств населення та зменшенні нерівності в суспільстві, демонструє свою низьку ефективність. Діюча

система не забезпечує достатнього рівня підтримки нужденних верств населення та характеризується розпорощенням коштів на виплату допомоги окремим категоріям населення без урахування реальних доходів, що призводить до неефективного витрачання бюджетних ресурсів. Існують проблеми й у сфері соціального страхування. Загальною проблемою діяльності всіх фондів державного страхування є їх фінансове забезпечення. За даними офіційної статистики сплачені внески не забезпечують повністю достатній річний обсяг надходження коштів. Решта необхідних коштів забезпечується з Державного бюджету. Такі дотації з Державного бюджету порушують головний страховий принцип – залежність розміру страхових виплат від сплати внесків та тривалості страхового стажу.

Таблиця 2

**Загрози економічній безпеці держави, що генеруються в соціальній сфері
та їхній вплив на складові економічної безпеки держави**

Соціальні загрози	Складові економічної безпеки	Негативні наслідки
Низька ціна робочої сили	Макро-економічна	<ul style="list-style-type: none"> – звуження споживчого попиту; – зниження інвестиційної та інноваційної активності і науково-технічного та технологічного потенціалу; – послаблення інтелектуального потенціалу; – «тінізація» економіки; – зниження ефективності використання трудового потенціалу; – недостатні темпи відтворювальних процесів та подолання структурної деформації в економіці
Поширення бідності		
Поглиблення диференціації населення	Фінансова	<ul style="list-style-type: none"> – недонадходження до бюджетів та соціальних фондів; – збільшення навантаження на державний бюджет за рахунок зростання витрати на соціальний захист населення; – неефективне використання державних коштів.
Розбалансування продуктивної зайнятості		
Низький рівень економічної активності населення	Зовнішньо-економічна	<ul style="list-style-type: none"> – конкурентоспроможність економіки; – конкурентоспроможність робочої сили; – імідж держави на світових ринках
Порушення пропорцій між продуктивністю та оплатою праці		
Поширення молодіжного, довготривалого та структурного безробіття	Енергетична	<ul style="list-style-type: none"> – поява корупційних ризиків; – відсутність мотивації до використання альтернативних джерел енергетики; – гальмування інноваційних процесів; – низький рівень енергоефективності
Порушення принципу соціальної справедливості на ринку праці	Виробнича	<ul style="list-style-type: none"> – падіння обсягів виробництва; – зниження продуктивності праці; – зниження рентабельності виробництва; – звуження ринків збуту; – погіршення якості та зниження конкурентоспроможності продукції; – освітньо-кваліфікаційні дисбаланси
Невідповідність змісту та якості освітніх послуг потребам ринку праці	Продовольча	<ul style="list-style-type: none"> – низька якість харчових продуктів та питної води; – занепад галузей економіки, пов'язаних з продовольчим забезпеченням
Скорочення населення		
Постаріння населення	Інвестиційно-інноваційна	<ul style="list-style-type: none"> – гальмування інноваційних процесів; – зниження інвестиційної привабливості економіки; – вплив інвестиційних коштів
Погіршення стану здоров'я населення	Соціальна	<ul style="list-style-type: none"> – гальмування людського розвитку; – збільшення демографічного навантаження; – зuboжіння населення; – гальмування розвитку соціально-класової структури суспільства; – прекарізація та люмпенізація; – деструкція соціальних ліфтів
Міграційний відтік працездатного населення		
Низький рівень доступності та якості медичних послуг	Демографічна	<ul style="list-style-type: none"> – загострення демографічної кризи; – гальмування розвитку, погіршення якості трудового потенціалу; – міграційний відтік населення
Неефективність системи соціального захисту		
Послаблення ролі соціального діалогу		

* складено автором

Успішне вирішення нагальних питань щодо узгодження політичних та соціально-економічних інтересів різних соціальних груп й владних структур з метою досягнення соціальної злагоди, миру і спокою у суспільстві можливе завдяки соціальному діалогу. Саме у процесі переговорів, консультацій та обміну інформацією між роботодавцями, працівниками та державою можлива ефективна реалізація цілей соціально-економічної політики. Соціальний діалог сприяє підвищенню рівня зайнятості населення, запобіганню посилення диференціації населення; сприяє розвитку середнього класу, підвищенню дієвості системи соціального захисту працівників, підвищенню мотивації праці. Завдяки соціальному діалогу досягається збалансованість соціальних та економічних інтересів, для забезпечення економічного зростання, продуктивної зайнятості, підвищення рівня життя населення країни та формування конкурентних переваг національної економіки на теренах світових ринків. Проведений аналіз дозволив окреслити коло актуальних загроз економічній безпеці держави, що генеруються у соціальній сфері. Їх негативний вплив є відчутним для усіх складових економічної безпеки держави (табл. 2).

Відтак, сучасні загрози економічній і фінансовій безпеці держави у значній частині походять з соціальної сфери та продукують деструктивний вплив на стійкість, стабільність та розвиток економічної системи. Зазвичай виникнення таких загроз є тривалим процесом, який відбувається під впливом певних чинників чи внаслідок окремих явищ та процесів, які виступають каталізаторами загроз за певних умов, що склалися у зовнішньому та внутрішньому середовищі. Кожна із загроз має особливі передумови виникнення, власний характер прояву та ступінь впливу на складові економічної безпеки держави. Більшість таких загроз виникає як наслідок відсутності чіткої узгодженості пріоритетів і тактики економічних перетворень з пріоритетами та темпами проведення соціальних реформ; недостатнього врахування соціальних завдань при прийнятті рішень у сфері соціально-економічного розвитку держави; нерозвиненості інструментів щодо попереднього передбачення соціальних наслідків конкретних трансформаційних заходів економічного характеру.

Враховуючи вищенаведене, в умовах інтенсифікації кризових явищ, посилення невизначеності та динамічності економічної ситуації, посилюється актуальність питання щодо необхідності розробки та впровадження дієвих заходів державної політики, спрямованих на управління соціальними ризиками, здатних негативно вплинути на стан економічної і фінансової безпеки держави.

Висновки. Особливості сучасної соціально-економічної ситуації в Україні детермінують зміст проблеми економічної безпеки. З погляду регіонального аспекту вказана категорія має на меті забезпечення захисту особистості й окремих соціальних груп від зовнішніх і внутрішніх небезпек та дотримання економічної стійкості регіону.

Розвиток економічно сильної, стабільної, європейської й соціально справедливої держави вимагає як політики вирівнювання ступенів соціально-економічного розвитку регіонів, зняття соціальної напруги міжрегіонального характеру, так і політики випереджувального формування середнього класу локального рівня, який став би запорукою ліквідації бідності в суспільстві та носієм нових стандартів економічної поведінки й способів задоволення соціальних потреб.

Література

1. Державна служба статистики України: офіційний сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 25.09.2020).
2. Токарський Т.Б. Моделювання перспективних шляхів соціальної молодіжної політики. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка». 2017. № 4 (32). С. 104–110.
3. Зовнішня трудова міграція населення (за результатами модульного вибіркового обстеження). Статистичний бюлетень. Державна служба статистики України. Київ. 2017. 36 с.
4. Малиновська О.А. Міграційна політика: глобальний контекст та українські реалії: монографія. Київ: НІСД, 2018. 472 с.
5. Близнюк В.В. Тіньовий сегмент ринку праці в Україні: матеріали X міжнародної науково-практичної конференції «Ключові впроєкти в сучасній та наука». 2014. Т. 3. Економіка. Софія. «БялГРАД-БГ» ООД. С. 44–52.
6. International labor organization. URL: http://www.ilo.org/ilostat/faces/oracle-/webcenter/portalapp/pagehierarchy/ Page3.jspx?_afLoop=363474702896673&_afWindowMode=0&_afWindowId=174ttork6_1#%40%40%3F_afWindowId%3D174ttork6_1%26_afLoop%3D363474702896673%26MBI_ID%3D2%26_afWindowMode%3D0%26_adf.ctrl-state%3D174ttork6_45 (last access: 25.09.2020).
7. Лібанова Е.М. Соціальні проблеми модернізації української економіки. Демографія та соціальна економіка. 2012. № 1 (17). С. 5–22.

References

1. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (<http://www.ukrstat.gov.ua/>)
2. Tokarskyi T. (2017). Modeliuvannia perspektivnykh shliakhiv sotsialnoi molodizhnoi polityky. Naukovi zapysky Natsionalnoho univertsytetu «Ostrozka akademiia». Seriiia «Ekonomika». 4 (32), 104–110.
3. Zovnishnia trudova mihratsiia naseleunia (za rezultatamy modulnoho vybirkovoho obstezhennia) (2017). Statystychnyi biuletten. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy.

-
4. Malynovska O. (2018). Mіhratsiina polityka: hlobalnyi kontekst ta ukrainski realii: monohrafiia.
 5. Blyzniuk V. (2014). Tinovyi sehment rynku pratsi v Ukraini: materialy Kh mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii «Kliuchovy vьprosy v sьvremenna ta nauka». T. 3, 44–52.
 6. International labor organization. Retrieved from http://www.ilo.org/ilostat/faces/oracle/webcenter/portalapp/pagehierarchy/Page3.jsp?MBI_ID=2&_afLoop=363474702896673&_afWindowMode=0&_afWindowId=174ttork6_1#!%40%40%3F_afWindowId%3D174ttork6_1%26_afLoop%3D363474702896673%26MBI_ID%3D2%26_afWindowMode%3D0%26_adf.ctrl-state%-3D174ttork6_45
 7. Libanova E. (2012). Sotsialni problemy modernizatsii ukrainskoi ekonomiky. Demohrafiia ta sotsialna ekonomika. 1 (17), 5–22.

Надійшла / Paper received: 25.09.2020

Надрукована / Paper Printed : 05.11.2020